

УДК [37.035:331: 37.018.51]"20"

**ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ОСОБИСТОСТІ СІЛЬСЬКОГО УЧНЯ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

Ольга Хващевська
асистент кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
bobr.san@mail.ru

Анотація. У статті розглянуто трудове виховання як чинник соціалізації особистості сільського учня, охарактеризовано основний зміст, форми та методи трудової діяльності, які сприяли успішній соціалізації учнів у другій половині ХХ століття.

Розкрито, що трудове виховання сприяло соціалізації сільських учнів, яка включала в себе три стадії: адаптацію, індивідуалізацію й інтеграцію

Виявлено підходи до розгляду найбільш важливих аспектів поняття підготовки школярів до самостійної трудової діяльності: трудове виховання, трудова спрямованість, формування позитивного ставлення до праці, творчий підхід до трудової діяльності, моральні проблеми підготовки школярів до праці.

Визначено, що найважливішим завданням для школи повинна стати інтенсивна і всебічна підготовка учнів до майбутньої трудової діяльності, що забезпечить їм економічну незалежність, яка б наповнювалась моральним, духовним сенсом їхнього життя, формувала готовність вирішувати проблеми, що стоять перед суспільством.

Ключові слова: соціалізація, учень, школа, трудове виховання, трудова діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. «Праця – джерело існування людини і суспільства, джерело матеріальних і духовних благ» [1, с. 73]. Підготовка до праці починається задовго до самої трудової діяльності. Становлення дитини, як особистості, її самовизначення нерозривно пов'язано з поетапним пізнанням навколишнього світу, починаючи з народження і протягом усього життя.

Шкільні роки – це період колосального розвитку талантів, здібностей, умінь і навичок дитини, які в подальшому вона застосовує і коригує. Тому питання трудової підготовки в школі не втрачають своєї актуальності і в сучасному світі.

Успішне формування особистості у школі може здійснюватися тільки на основі розумно організованого з'єднання навчально-виховної роботи з практичною трудовою діяльністю. Правильно здійснюване трудове виховання, безпосередня участь школярів у суспільно корисній, продуктивній праці є дієвим чинником громадянського дорослішання, морального та інтелектуального формування особистості, її фізичного розвитку.

Навчальний процес повинен бути спрямований на досягнення двох взаємопов'язаних цілей: успішності професійної соціалізації учнів у сучасних умовах і саморозвитку людини, як суб'єкта діяльності.

Тому зараз, як ніколи раніше, особливо актуальними стають питання трудової підготовки школярів, від знань, умінь, цілей, бажань і прагнень яких залежить майбутнє України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. Аналіз наукових досліджень показує, що проблема трудового виховання здавна хвилювала вчених.

Розробкою питань трудового виховання та соціалізації дітей займалися П. Атутов, П. Блонський, П. Костенков, Н. Крупська, В. Мадзігон, А. Макаренко, В. Поляков, В. Сухомлинський, М. Тименко, Д. Тхоржевський та інші. Трудове виховання розглядається ними, як головна складова частина виховання, і в системі його здійснення вирішальне значення відводиться школі.

Соціально-педагогічні фактори формування позитивного ставлення до праці висвітлено в дисертаціях О. Кривов'яз, С. Омельченко, В. Сипченка, Н. Чистякової та ін..

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Автор має за мету розкрити сутність трудового виховання, як чинника соціалізації особистості сільського учня.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. В педагогічній теорії проблем трудового виховання існують різні підходи до розгляду найбільш важливих аспектів поняття підготовки школярів до самостійної трудової діяльності: трудове виховання, трудова спрямованість, формування позитивного ставлення до праці, творчий підхід до трудової діяльності, моральні проблеми підготовки школярів до праці та ін.

До кінця 50-х років виявилася недостатня підготовка випускників до продуктивної праці. На посилення принципів трудової школи був направлений «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти» (1958). Головними завданнями школи знову оголошувалася підготовка до суспільно корисної праці, підвищення рівня загальної і політехнічної освіти. Реформа 1958 р. була переглянута у другій половині 60-х років, але школа продовжувала удосконалюватися як трудова, політехнічна. Склалася концепція трудового навчання і виховання, використання різних видів суспільно корисної, продуктивної праці як засобу розвитку і підготовки молодого покоління до життя, як джерела та чинника соціалізації особистості учнів.

Соціальну значущість трудової діяльності школярів у розглянутий період глибоко розкрив В. Сухомлинський. Педагог показав, що саме громадянська спрямованість праці дозволяє розглядати працю не лише як джерело існування індивіда, а як засіб перетворення, олюднення особистості, усвідомлення себе членом суспільства, вироблення вміння свідомого виконання норм і правил соціального буття. Він писав: «Відчуття громадянської значущості праці – це, поряд з радістю пізнання, освоєння світу дуже сильний емоційний стимул, одухотворяє, який нелегку працю, а праця тільки тоді виховує, коли вона нелегка» [2, с. 152].

Суспільна значимість праці, вплив трудової діяльності на моральний розвиток учнів, на вироблення у них активної життєвої та громадянської позиції, за словами В. Сухомлинського, є основою соціалізації підростаючої людини. У зв'язку з цим він підкреслював: «Виховання ідейних однодумців-колективістів немислимо, якщо вже в дитинстві людина не відчула себе в такій же мірі трудівником, творцем і хранителем матеріальних і духовних благ, якщо людина вже в дитячі роки на власному досвіді пізнала істину: тільки робота створює честь, гідність особистості; саме працею людина виражає себе в колективі, праця дає моральне право судити про інших людей» [3, с. 283].

Характеризуючи мету, зміст і форми трудової діяльності учнів, способи взаємодії виховних колективів школи та зв'язку їх з колективами підприємства, узагальнюючи відповідний досвід Павлівської школи, В. Сухомлинський висловив мудру думку, яка не втратила своє значення в наші дні: «Праця стає великим вихователем тоді, коли вона входить у

духовне життя наших вихованців, дає радість дружби та товариства, розвиває інтерес і допитливість, пробуджує нову красу в оточуючому світі, пробуджує перше громадянське почуття – почуття творця матеріальних цінностей, без яких неможливе життя людини» [4, с. 229].

Внеском у педагогічну науку стала розробка вимог до вибору об'єктів продуктивної праці учнів, при виконанні яких найбільш успішно вирішуються завдання соціалізації учнів. Такі вимоги були вироблені на початку 80-х років НДІ трудового навчання і професійної орієнтації АПН УРСР. У числі основних вимог наступні: народногосподарське значення; використання колективних (бригадних) форм праці; максимальне наближення до реальних умов випуску продукції; поєднання виконавського та творчого елементів; організація продуктивної праці на наявному обладнанні; формування і закріплення трудових і економічних знань, умінь і навичок, найбільш характерних для даного профілю (професії); зв'язок трудового навчання із завданнями політехнічної освіти; розвиток свідомого ставлення до праці; задоволення потреби учнів у самовираженні індивідуальності, визнання їхньої самобутності, оригінальності, унікальності особистості [5 с. 4].

Як показали результати досліджень, що проводилися НДІ трудового навчання і професійної орієнтації АПН УРСР в 70-80-ті роки, виконання цих вимог, «з урахуванням індивідуальних схильностей, інтересів і можливостей в організації продуктивної праці в КПК, на базових підприємствах, в таборах праці та відпочинку, учнівських виробничих бригадах, як показує практика, допомагає учителю спрямовувати процес соціалізації старших школярів» [6, с. 77].

Стимулювання освоєння учнями досвіду соціальних відносин у виробничій діяльності сприяла спільна робота комсомольської організації школи і комсомольців підприємств, членів трудових колективів (суспільно-політичні справи, диспути, вечори відпочинку та ін.). Учні набували морально ціннісний досвід, збагачували свою громадянську самосвідомість. Це було спільне обговорення виробничих завдань, задоволення від суспільної праці з робітниками, взаємодопомога, співробітництво, стійкі особистісні ділові контакти, участь у вдосконаленні конструкторської діяльності. Важливим джерелом соціалізації учнів загальноосвітніх навчальних закладів був особистий приклад передовиків виробництва.

Аналіз і узагальнення передового досвіду включення учнів у працю безпосередньо на виробничих об'єктах дозволяють укласти, що для їхньої соціалізації сприятливими умовами були дотримання трудового режиму та норм соціалістичного співжиття, підтримання бадьорого ритму життя учнівського колективу, подолання труднощів, неприпустимість безвідповідальності та ліні, а також створення атмосфери взаємної відповідальності, довіри, співробітництва та інш.. Важливе значення мало залучення учнів у соціальне життя трудового колективу, наприклад: їх участь у підготовці та здійсненні на підприємствах таких свят, як «День робочої професії», «Посвячення в робітники» та інш.; присутність на урочистих вечорах, присвячених вшануванню ветеранів праці, переможців змагання, вручення нагород, премій; участь у спільних вечорах відпочинку, конкурсах професій; виконання школярами громадських доручень комсомольської та профспілкової організацій виробничих колективів; участь у колективах художньої самодіяльності робітників. Позитивну роль у соціалізації учнів грали спеціалісти виробництва, які проводили професійно-орієнтаційну роботу з ними, а також молоді робітники, які керували технічними, фаховими, художніми гуртками, влаштовували творчі вечори, олімпіади, конкурси учнів.

Виявлення ефективності трудового виховання і соціалізації учнів в умовах взаємодії колективів колгоспу і школи в 70-ті роки досліджував П. Годін. Вивчивши соціально-педагогічні особливості колективу, колгоспу, який він очолював понад десяти років, автор дослідження виявив ефективні умови функціонування колективу колгоспників, як суб'єкта суспільного виховання підростаючого покоління, і розкрив зміст і форми взаємодії колективів трудівників села і школи у реалізації завдань виховання і соціалізації. П. Годін встановив, що в складному організмі загальноколгоспного колективу функціонує система інститутів, головним завданням якої є підготовка до життя та праці молодого покоління, його соціалізація, а також виховання і перевиховання колгоспників.

Слід зауважити, що саме в школі, як в інституті соціалізації, повинна проводитися широка орієнтація учнів на трудову діяльність, розвиватись або видозмінюватись вироблене в сім'ї уявлення про значущість праці та її значення для кожної дитини. Школа повинна формувати моральне ставлення до праці, яке відповідає у свою чергу реальним потребам особистості.

У цілісній системі підготовки дітей до життя і активної трудової діяльності, трудове виховання має бути спрямоване на створення умов для постійної взаємодії праці та морального розвитку людини. Значення того, що таке праця і яка її роль у житті суспільства і людини, є необхідною умовою для засвоєння системи моральних понять, що визначають ставлення до трудової діяльності окремо взятої особистості.

Завдання педагогів довести, що саме праця є найважливіший засіб соціалізації, в процесі якої індивід починає відповідати вимогам суспільства.

Дослідниця С. Омельченко зауважила, що якість трудового виховання, зростання трудової вихованості школярів залежать не тільки від розробки та застосування нових форм і змісту трудового виховання, але і від наявності системи економічних, соціальних, психологічних і педагогічних умов. Зростання вихованості особистості в трудовому процесі видно в тому випадку, якщо: у повсякденній розумовій праці формується ставлення до навчання, як потреби працювати щодня, постійно підтримувати пізнавальну активність та інтерес до самостійного видобування знань; формується ставлення до праці, як життєвої потреби, при самостійному, ініціативному й творчому застосуванні знань; якщо в навчальній та трудовій діяльності знаходять задоволення і інші суспільні й особисті потреби (спілкування, самоствердження, реалізація творчих здібностей, успішний вибір творчого шляху) [7, с. 47].

Основні мотиви трудової діяльності: інтерес до праці, захоплення процесом праці, усвідомлення користі, яку приносить праця, вибір майбутньої професії. Будь-якій людині подобається саме та праця, яка відповідає її інтересам, можливостям, прагненням [7, с. 39].

Виходячи з усього вищесказаного, стає очевидним, що для школи найважливішим завдання повинна стати інтенсивна і всебічна підготовка учнів до майбутньої трудової діяльності, що забезпечить їм економічну незалежність, яка б наповнювалась моральним, духовним сенсом їхнього життя, формувала готовність вирішувати проблеми, що стоять перед суспільством.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Відтак, трудове виховання сприяло соціалізації сільських учнів, яка включала всі три стадії соціалізації: адаптацію, індивідуалізацію й інтеграцію. Перша стадія – адаптація – включала

попереднє знайомство школярів з метою і завданнями їх продуктивної праці у складі учнівських виробничих бригад, формування такої якості особистості, як моральна готовність до праці. Друга стадія – індивідуалізація – являла собою формування почуття боргу, яке було передумовою інтеграції особистості в колективі і одночасно стояло на першому місці в ряду мотивів трудової діяльності. На третій стадії основним критерієм соціалізації можна вважати той факт, що продуктивна праця учнів організовувалася і сприймалася ними як колективна праця на благо суспільства. В умовах учнівських виробничих бригад школярі будували свою життєдіяльність переважно в трудовому колективі і свої відносини ґрунтувалися на нормах поведінки в колективі. В той же час вони мали можливість реалізувати свою індивідуальність відповідно з особистими інтересами та інтересами даного колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скаткин М. Н. Трудовое воспитание и профориентация школьников / М. Н. Скаткин, Э. Г. Костяшкин. – М. : Просвещение, 1984. – 191 с.
2. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина / В.А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – 562 с.
3. Сухомлинський В. А. Мудра власть колектива / В.А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 3. – 283 с.
4. Сухомлинський В. А. Серце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – 229 с.
5. Атутов П.Р., Поляков В.А. Крепите и развивайте союз учения и труда //Школа и производство, – 1984. – № 1. С. 3 – 8.
6. Мальковская Т. Н. Воспитание учащихся в процессе трудового обучения / Т. Н. Мальковская. – М: Просвещение, 1986. – 192 с.
7. Омельченко С. А. Формирование морально- ценностного отношения к труду у старшеклассников в условиях рыночной экономики: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / С. А. Омельченко. – Славянск, 1997. – 184 с.

REFERENCES

1. Skatkin M. N. Labor education and career guidance of school students / M.N. Skatkin, Je. G. Kostjashkin. – M. : Prosveshhenie, 1984. – 191 p.
2. Sukhomlinsky V. A. Citizen's birth / V. A. Sukhomlinsky. – M. : Pedagogika, 1979. – V. 1. – 562 p.
3. Sukhomlinsky V. A. Collective's Wise Power / V. A. Sukhomlinsky. – M. : Pedagogika, 1981. – V. 3. – 283 p.
4. Sukhomlinsky V. A. Give the heart to the children / V. A. Sukhomlinsky. – M. : Pedagogika, 1979. – V. 1. – 229 p.
5. Atutov P.R., Poljakov V.A. To fix and develop the union of the doctrine and work // Shkola i proizvodstvo, – 1984. – №1. P. 3 – 8.

О. ХВАЩЕВСЬКА

Трудове виховання як чинник соціалізації особистості сільського учня
(друга половина ХХ століття)

6. Mal'kovskaja T. N. Education of pupils in the course of labor training / T. N. Mal'kovskaja. – M: Prosveshhenie, 1986. – 192 p.

7. Omel'chenko S. A. The formation of moral and valuable attitude to work at seniors in the conditions of market economy: dis.... kand. ped. sciences: : 13.00.01 / S. A. Omel'chenko. – Slavjansk, 1997. – 184 p.

ТРУДОВОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ФАКТОР СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ СЕЛЬСКОГО УЧЕНИКА (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХХ ВЕКА)

Ольга Хващевская

**ассистент кафедры теории и практики начального образования
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой области, Украина
*bobr.san@mail.ru***

Аннотация. В статье рассмотрено трудовое воспитание, как фактор социализации личности сельского ученика, охарактеризованы основное содержание, формы и методы трудовой деятельности, которые способствовали успешной социализации учащихся во второй половине ХХ века.

Раскрыто, что трудовое воспитание способствовало социализации сельских учащихся, которая включала в себя три стадии: адаптацию, индивидуализацию и интеграцию.

Выявлены подходы к рассмотрению наиболее важных аспектов понятия подготовки школьников к самостоятельной трудовой деятельности: трудовое воспитание, трудовая направленность, формирование положительного отношения к труду, творческий подход к трудовой деятельности, моральные проблемы подготовки школьников к труду.

Определено, что важнейшей задачей для школы должна стать интенсивная и всесторонняя подготовка учащихся к будущей трудовой деятельности, что обеспечит им экономическую независимость, которая бы наполнялась нравственным, духовным смыслом их жизни, формировала готовность решать проблемы, стоящие перед обществом.

Ключевые слова: социализация, ученик, школа, трудовое воспитание, трудовая деятельность.

LABOUR EDUCATION AS A FACTOR OF SOCIALIZATION OF THE IDENTITY OF THE RURAL PUPIL (THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)

Olha Khvashchevska

**Assistant of Primary Education Theory and Practice Department
SHEE “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk Donetsk region, Ukraine
*bobr.san@mail.ru***

Summary. In the article examined labor education as a factor of socialization of personality of the rural student, described the main content, forms and methods of labor

activities which contributed to the successful socialization of students in the second part of the twentieth century.

The aim of article is to reveal the nature of labor education as a factor of socialization of personality of the rural student.

The author detected the approaches to consider the most important aspects of the concept of training students to independent labor activities such as: the labor education, the labor orientation, the forming a positive attitude to work, the creative approach to work, the moral problems of training students to work.

Determined that the most important task for the school must be intensive and comprehensive preparation of students for future labor activities that will provide them economic independence, which would be filled with moral and spiritual meaning of their lives, formed the readiness to solve the problems facing society.

Therefore, the labor education contributed to the socialization of rural students, which included all three stages of socialization such as the adaptation, the individualization and the integration. The first stage is adaptation consist of a preliminary acquaintance of students with the purpose and objectives of their productive work in the composition of student production brigades, formation of such qualities of personality as a moral commitment to work. The second stage – individualization was the formation of a sense of duty, which was a prerequisite for the integration of the personality in the collective and at the same time stood at the first position in the list of labor activities motives. In the third stage the main criterion of socialization can be considered the fact that the productive labor of students was organized and is perceived as a collective work for the benefit of society. In terms of student production teams the students were building their vital activity mostly in the work collective and their relationships were based on the standards of code of conduct in the team. At the same time they had the opportunity to develop their personality in accordance with personal interests and the interests of collective.

Keywords: socialization, student, school, labor education, labor activity